

Na końcu książki Autor zamieścił aneksy, w których znalazły się chronologiczne wykazy przasnyskich gwardianów, wikariuszów, kaznodziejów zwyczajnych, kaznodziejów parafialnych, kaznodziejów dla siostr bernardynek i popołudniowych, kaznodziejów świątecznych, kaznodziejów misyjnych, kaznodziejów na żądanie, spowiedników siostr bernardynek, przełożonych domu rekolekcji, mistrzów nowicjuszy, lektorów teologii moralnej, lektorów retoryki, lektorów teologii mistycznej, lektorów filozofii, profesorów sztuk, profesorów szkoły retoryki, studentów, braci zakonnych z wyodrębnieniem wykonywanych przez nich zawodów oraz wykaz zakonników zmarłych w Przasnyszu. Następnie następuje bibliografia i cenne, alfabetyczne indeksy osobowe.

Trudno zgłosić uwagi merytoryczne do publikacji Macieja Stawiskiego. Napisana komunikatywnym językiem, na podstawie źródeł, rzetelnie przekazuje wiedzę historyczną o klasztorze bernardynów w Przasnyszu i konkretnych zakonnikach, którzy tworzyli ów konwent, wpisując się w historię Przasnysza i Kościoła katolickiego. Z wielką akrybią Autor opracował biogramy bernardynów, o których zachowały się informacje rozproszone w różnych źródłach historycznych. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że ogólne badania w zakresie prozopografii bernardynów są dalece niewystarczające. Tym cenniejsza jest omawiana publikacja. Dzięki pracy Macieja Stawiskiego można również podjąć analizę prozopograficzną innych klasztorów bernardyńskich, mając na uwadze dużą rotację zakonników w obrębie prowincji zakonnej. Jest to także cenny materiał dla historyków regionalistów. Dzięki zebranim biogramom i charakterystyce bernardynów w Przasnyszu jako zbiorowości lepiej można zrozumieć, jakimi byli ludźmi i jaką rolę odegrali w miejskiej społeczności. Książka dostarcza również cennych danych dla badaczy społeczeństwa staropolskiego. Autor podejmuje bowiem tak ważne zagania, jak pochodzenie społeczne i etniczne zakonników, ich wykształcenie czy drogi kariery. Prezentowana praca stanowi kolejne, duże osiągnięcie naukowe w zakresie badań nad życiem zakonnym w dawnej Polsce.

rec. Aleksander Krzysztof Sitnik OFM

Norbert Delestowicz, *Bolesław II Szczodry. Trzeci król Polski. Od władzy po wygnanie*, Wydawnictwo Avalon, Kraków 2020, ss. 448. ISBN: 978-83-7730-416-7.

W 2020 r. ukazała się znakomita monografia poświęcona Bolesławowi II Szczodremu pióra Norberta Delestowicza, będąca poprawioną i rozszerzoną edycją biografii tego monarchy wydanej w 2016 r.¹ Losy króla Bolesława doczekały się już licznych opracowań, wyraźnie brakowało jednak monografii naukowej, która opisałaby tę postać i wszystkie jej dokonania w holistyczny sposób. Poza tym na przestrzeni lat pojawiło się wiele opinii i tez, które w późniejszym czasie okazały się błędne i wymagały zweryfikowania oraz poprawienia. Biografia pióra Norberta Delestowicza odpowiada na te potrzeby i pozwala poznać dzieje Bolesława Śmiałego (przez Autora konsekwentnie określanego mianem Szczodrego).

¹ N. Delestowicz, *Bolesław II Szczodry. Tragiczne losy wielkiego wojownika 1040/1042-2/3 IV 1081 albo 1082*, Kraków 2016.

Norbert Delestowicz wykorzystał bardzo szeroką podstawę źródłową, wielokrotnie odwołując się do dzieł narracyjnych i dokumentów powstałych w polskim², czeskim³, niemieckim⁴, węgierskim⁵ oraz ruskim kręgu kulturowym⁶, a także na dworze papieskim⁷. Autor nie tylko odwołał się do licznych źródeł historycznych, ale także poddał je analizie i krytyce, w tym – co nie jest powszechne w pracach historycznych, a powinno zostać uznane za wskazane – analizie literackiej. Przykładem tego może być poszukiwanie antycznych inspiracji do dzieła Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem⁸ oraz omówienie literackich zabiegów Kosmasa mających na celu zdeprecjonowanie militarnych sukcesów Wratysława II, darzonego niechęcią przez czeskiego kronikarza⁹. Za niewątpliwy atut wypadnie uznać odwoływanie się przez autora do prac naukowych powstałych w językach angielskim¹⁰, białoruskim, czeskim¹¹, francuskim¹², niemieckim¹³, rosyjskim i ukraińskim, co nie tylko wskazuje na ogromną erudycję autora, ale także w znaczący sposób podnosi merytoryczną wartość omawianej tu pracy. Opracowania napisane w językach białoruskim, ukraińskim oraz rosyjskim były na tyle liczne, że Autor wyszczególnił je w odrębnym zestawieniu bibliograficznym¹⁴.

O rzetelności naukowej Norberta Delestowicza świadczy to, że zachował daleko idącą ostrożność badawczą, gdy brakowało odpowiedniej podstawy źródłowej; widać to m.in. w przypadku opisu relacji Bolesława Szczodrego z papieżem Grzegorzem VII. Równocześnie Autor wielokrotnie podejmował próby zredefiniowania istniejących tez i poglądów, polemizując z panującymi w polskiej historiografii stereotypami, jak udzielenie przez

² *Lubinensis ordinis Sancti Benedicti*, wyd. W. Kętrzyński, w: *Monumenta Poloniae Historica* [dalej: MPH], t. 5, Lwów 1888; *Vita S. Stanislai episcopi Cracoviensis (Vita minor)*, wyd. W. Kętrzyński, w: MPH, t. 4, Lwów 1884 a także inne zabytki historiografii.

³ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, wyd. G. Friedrich, t. 1, Praga 1904-1907; *Kosmasa kronika Czechów*, wyd. M. Wojciechowska, Warszawa 1968.

⁴ *Bertholdus Augiensis, Chronicon (Erste Fassung)*, red. I.S. Robinson, w: *Monumenta Germaniae Historica* [dalej: MGH], *Scriptores rerum Germanicarum, n.s.*, t. 14, Hannover 2003; *Das Register Gregors VII*, red. von E. Caspar, w: MGH, *Epistolae selectae*, t. 2, fasciculus 1-2, Berlin 1920-1923 i inne pozycje.

⁵ *Bilderchronik (Chronicon pictum)*, wyd. D. Dercsényi, t. 1, Budapest 1968; *Diplomata Hungariae antiquissima (accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia)*, vol. 1: *Ab anno 1000 usque ad annum 1131*, red. G. Györfy, Budapest 1992.

⁶ *Поуение*, w: *Полное Собрание Русских Летописей*, т. 1: *Лаврентьевская летопись*, Пеннингград 1926-1928.

⁷ *Bullarium Poloniae*, t. 1: *1000-1342*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Rzym 1982;

⁸ N. Delestowicz, *Bolesław II Szczodry. Trzeci król Polski. Od władzy po wygnanie*, Kraków 2020, s. 255nn.

⁹ Tamże, s. 349-351.

¹⁰ J. Bak, *Roles and Functions of Queen in Árpadián and Angevin Hungary (1000-1386 A.D.)*, w: *Medieval Queenship*, red. J.C. Parsons, New York 1993; P. Báiling, *Andr w, Bela, and Euphemia. Some Remarks on 11th-Century Dynastic Relations in the Light of the Central European Narrative Sources*, w: *Hungary and Hungarians in Central and Eastern European narrative sources (10th-17th centuries)*, red. D. Bag , G.  arabas, M. Font, E. Sashalmi, P cs 2009; a także inne opracowania.

¹¹ Przykładowo: M. Bl hov , J. Frolík, N. Profantov , *Velk  d jiny zem  Koruny  esk , S.I. do roku 1197*, Praga 1999.

¹² A. Gieysztor, *Aux racines m di vales de la Mazovie modern*, w: *Bretagne-Pologne: la tradition m di vale aux temps modernes*, red. A. Karłowska-Kamzowa, J. Kowalski, Poznań 1995; G. Krist , *Les relations des hongrois et des polonais aux X^e-XII^e si cles d'apr s les sources*, "Quaestiones Mediaevi Novae" 7 (2002), s. 127-143.

¹³ T. von Bogay, *Grundz ge der Geschichte Ungarns*, Darmstadt 1977; R. H ls, *Kardin le, Klerus und Kirchen Roms 1049-1130*, T bingen 1977; oraz inne prace w j zyku niemieckim.

¹⁴ Л.В. Алексеев, *Полоцкая земля (Очерки истории северной Белоруссии) в IX-XIII в.в.*, Москва 1966; a także inne liczne opracowania.

wspomnianego wyżej papieża zgody na koronację Bolesława II. Prowadzona przez Norberta Delestowicza polemika posiada przy tym wszelkie walory naukowe. Warto równocześnie zwrócić uwagę na to, że język używany przez Autora w narracji w wyważony sposób łączy w sobie powagę nauki z klarownością przekazu, czyniąc monografię przystępną dla szerszego grona odbiorców. Na uznanie zasługuje również podkreślenie znaczenia i oddziaływania kobiet – czy to Dobroniegi Marii (matki Bolesława), czy też królewskiej siostry, Świętosławy (zwaney też Swatawą), której Norbert Delestowicz poświęcił oddzielny ekskurs. Czytelnik może natomiast nieraz odnieść wrażenie nadmiernie rozbudowanych wątków pobocznych, pośrednio dotyczących dziejów Bolesława Szczodrego, w szczególności tyczy się to losów Izjasława Jarosławowicza, któremu Autor poświęcił bardzo dużo uwagi. Należy jednak zaznaczyć, że wobec niewielu zachowanych źródeł historycznych jest to zabieg wskazany, pozwalający pokazać panowanie polskiego monarchy w szerszej, europejskiej perspektywie.

Praca składa się z dwunastu rozdziałów, z których pierwsze osiem oraz dziesiąty dotyczą działalności politycznej księcia-króla Bolesława na arenie międzynarodowej i jego działań wobec Świętego Cesarstwa Rzymskiego, Czech, Rusi, Węgier, a także dworu papieskiego. Autor omówił tu również sporne zagadnienie ewentualnego sojuszu Bolesława Szczodrego z Sasami i Lutykami. Pozostałe rozdziały dotyczą sytuacji wewnętrznej kraju, ze szczególnym uwzględnieniem koronacji polskiego władcy, a także jego sporu z biskupem Stanisławem oraz prowadzonej działalności fundacyjnej i kontynuowania dzieła odbudowy polskiego Kościoła po kryzysie lat trzydziestych XI wieku. Praca jest wzbogacona także o epilog poświęcony jednemu znanemu synowi Bolesława – Mieszkowi, a także o sześć ekskursów, które ze względu na swój charakter nie mogły być częścią właściwej pracy, ale stanowią jej cenne uzupełnienie. Całość wieńczą zakończenie, streszczenie w języku angielskim, bibliografia, a także indeks osób i nazw geograficznych.

Praca *Bolesław II Szczodry. Trzeci król Polski. Od władzy po wygnanie* posiada niewątpliwe walory naukowe i w znaczący sposób przyczynia się do rozwoju dalszych badań nad epoką pierwszych Piastów. Stanie się zapewne obowiązkową lekturą dla wszystkich badaczy podejmujących zagadnienia związane z panowaniem króla Bolesława II zwanego Szczodrym vel Śmiałym.

rec. Jan Jeż

Mariusz Trąba, *Kościół katolicki w Zagłębiu Dąbrowskim 1945-1989. Wspólnota religijna w rzeczywistości regionu miejsko-przemysłowego*, Katowice–Kraków 2021, ss. 528.

L iteratura naukowa dotycząca dziejów Zagłębia Dąbrowskiego została wzbogacona o niezmiernie interesującą pozycję ks. Mariusza Trąby przedstawiającą historię Kościoła katolickiego w tym regionie w latach 1945-1989. Opracowanie wpisuje się w nurt badań poświęconych wieloaspektowym próbom ukazania specyfiki tego ośrodka przemysłowego, który został ukształtowany w drugiej połowie XIX w. na terenie przygranicznym (z symboliką „Trójkąta Trzech Cesarzy”). Kwestia specyfiki i tożsamości regionu została na nowo podjęta w monografii. Jak zauważa badacz środowiska ludzi Zagłębia, sami mieszkańcy mają wiele problemów dotyczących samookreślenia, gdyż przybywali na te ziemie w poszukiwaniu